

Nr 6.

Ankom till riksdagens kansli den 30 mars 1944 kl. 11 f. m.

Andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande nr 6 angående utredning om inrättande av ett för allmänt och en- skilt företagsliv gemensamt rationaliseringsorgan.

I en inom andra kammaren väckt, till dess tredje tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 344, hava herrar Molander och Lövgren hemställt, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning angående förutsättningarna och formerna för tillskapandet av ett rationaliseringsorgan, gemensamt för allmänt och enskilt företagsliv, med uppgift att kontinuerligt undersöka i vilken utsträckning oekonomiska och otidsenliga system, arbetsmetoder och tillverknings sätt m. m. användas. *Motionen.*

Inom första kammaren har väckts en likalydande motion, nr 196.

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionen I: 196. *Utredning.*

Utskottet har inhämtat yttranden över motionen från statens organisationsnämnd, statens sakrevision, riksräkenskapsverket, vattenfallsstyrelsen, statens trafikkommission, statens bränslekommission, kommerskollegium och ingenjörsvetenskapsakademien. Vidare har utskottet haft tillgång till uttalanden från statens hantverksinstitut, Sveriges standardiseringskommision, Sveriges industriförbund, Svenska arbetsgivareföreningen, landsorganisationen i Sverige, Sveriges hantverks- och småindustriorganisation, jordbrukstekniska föreningen och kooperativa förbundet.

Statens organisationsnämnd anför bland annat:

»Till en början må framhållas, att en väsentlig principskillnad föreligger mellan det sätt på vilket standardiseringsarbetet inom näringslivet i fråga om material, industriprodukter och produktionsmedel utföres samt de metoder, som måste användas beträffande rationalisering inom industriell drift samt statlig, kommunal eller enskild förvaltning. Standardisering av tillverkade produkter måste med nödvändighet vara ett gemensamhetsarbete mellan alla eller i allt fall flertalet företag inom viss industribransch, medan rationalisering, för att giva gott resultat, endast i vissa fall och ofta icke alls kan genomföras i form av samarbete mellan företagen inom en industribransch, utan i allmänhet måste bli en uppgift för den enskilde företagen ensam, huvudsakligen på grund av de oftast i hög grad olikartade förhållanden och faktorer, som påverka driftsekonomien i det enskilda företaget.

I motionen har framhållits, att Sveriges standardiseringskommission bedrivit en omfattande upplysningsverksamhet genom artiklar både i fackpress och dagliga tidningar samt genom föredrag inom föreningar och olika sammanslutningar i syfte att bekantgöra standardiseringsarbetets framsteg. Härav drages den slutsatsen, att en liknande upplysningsverksamhet beträffande rationalisering borde kunna komma till stånd inom en gemensam *rationaliseringsorganisation* ungefär efter de linjer, som gälla för standardiseringskommissionen.

Organisationsnämnden vill i detta avseende framhålla, att ett sådant mycket omfattande upplysningsarbete sedan flera decennier tillbaka bedrivits genom olika organ inom näringslivet och den allmänna förvaltningen ävensom genom tidskrifter och dagspress.»

Som exempel på organisationer, vilka genom publikationer idka upplysningsverksamhet beträffande rationaliseringar, nämner organisationsnämnden Sveriges industriförbund, svenska teknologföreningen, ingenjörsvetenskapsakademien, företagsekonomiska föreningen m. fl.

Vidare anför organisationsnämnden:

»Det är organisationsnämndens bestämda uppfattning, att ett gemensamt organ för upplysningsverksamhet i rationaliseringsfrågor ej skulle vara lämpligt, då rationaliseringsfrågorna ju oftast äro av så olikartad natur inom olika områden och branscher av näringslivet.

Rationalisering inom ett företag kan emellertid i praktiken ej genomföras endast genom att företagsledaren eller dennes medarbetare genom upplysningsverksamheten taga del av olika uppslag beträffande rationalisering, utan härför erfordras *särskilt utbildad personal*, som antingen är direkt anställd av företaget eller, vilket ofta är den enda lösning som ger bästa möjliga resultat, genom anlåtande av *konsulterande specialister* på de olika områden inom företaget, som skola göras till föremål för rationalisering.

Till skillnad mot vad fallet är vid standardisering av produkter gemensamma inom en industribransch, måste härvid det enskilda företaget anordna erforderliga rationaliseringsutredningar helt individuellt. Någon kollektiv mall går ej att tillämpa beroende på att även företag inom samma bransch, som tillverka samma eller likartade produkttyper, äro karakteriserade av en individualitet på grund av olika geografiskt läge, olika kombination och ålder av byggnadstyper och andra lokalförhållanden, olika dagsbelysning vid arbetsplatserna, olika variabler beträffande råmaterialets beskaffenhet, maskinuppsättning, typer av arbetare, de olika avdelningarnas storlek, kraft- och bränsleförhållanden, etc. Så kan exempelvis framhållas, att den optimala mekaniseringsgraden — bästa kombination av maskintyper, verktyg etc. — för utförande av en viss arbetsoperation till väsentlig grad bestämmas av den kalkylerade årskvantiteten av produkter i arbetsoperationen i fråga ställd i relation till lönenivån för arbetskraften för den ifrågasvarande orten.

På grund av alla dessa förhållanden är det exempelvis nödvändigt, att vid rationalisering med arbetsstudier noggranna undersökningar göras vid varje arbetsplats i en fabrik för en viss arbetsoperation för fastställande av den riktiga produktionstiden per stycke av produkterna. Arbetsstudievärden, som utarbetats vid viss fabrik inom en tillverkningsbransch, kunna därför ej

på något vis anses äga giltighet för en annan fabrik inom branschen. Något kollektivt arbete genom ett gemensamt organ inom detta viktiga och omfattande rationaliseringsområde går ej att genomföra, utan arbetet måste helt utföras av varje företag individuellt.»

Organisationsnämnden omnämner härjämte, att kurser för utbildning av ingenjörer och övriga arbetsledare i rationalisering anordnas periodvis vid de tekniska högskolorna, vid Sveriges industriförbunds arbetsledarinstitut på olika ställen i landet, genom industriens upplysningstjänst, genom organisationsnämnden m. fl. Konsulterande specialister för rationalisering inom industrien ställas till förfogande av aktiebolaget industribyrån vid Sveriges industriförbund. Av organisationsnämndens yttrande framgår också, att ett stort antal institutioner äro sysselsatta med rationaliseringsfrågor inom olika näringsgrenar. Enligt nämnden måste det anses vara på lämpligt sätt sörjt såväl för upplysnings- och utbildningsverksamhet inom de olika, viktiga områdena inom näringslivet och andra verksamhetsgrenar i vårt land som för konsulterande organ för rationaliseringens genomförande i praktiken. På grund härav och då rationaliseringsverksamheten är av så olikartad natur inom skilda områden av industri och näringsliv, att ett särskilt gemensamt organ ej kan anses hava någon uppgift att fylla avstyrker nämnden den i motionen föreslagna utredningen.

Kommerskollegium framhåller, bland annat, att även om man i vårt land nått förhållandevis långt i fråga om rationaliseringen inom näringslivet, arbetet härutinnan självfallet bör energiskt fullföljas. Då emellertid den starkast pådrivande faktorn härvidlag — till skillnad från vad fallet är beträffande standardiseringen — torde vara den inbördes konkurrensen och då vidare rationaliseringsproblemen äro av så skiftande natur för olika områden och företag, syntes ett gemensamt organ för handläggning av dessa spörsmål icke lämpligen böra ifrågakomma. Även om kollegium alltså funne rationaliseringssträvandena, ej minst med tanke på efterkrigsplaneringen, förtjäna ökad uppmärksamhet och stöd från statsmakternas sida, kunde kollegium ej tillstyrka motionärernas förslag om inrättande av ett för allmänt och enskilt företagsliv gemensamt rationaliseringsorgan.

Även *ingenjörsvetenskapsakademien*, *Sveriges standardiseringskommision*, *statens trafikkommission*, *statens bränslekommision*, *Sveriges industriförbund*, *svenska arbetsgivareföreningen* och *kooperativa förbundet* avstyrka samtliga den föreslagna utredningen, varvid som huvudskäl åberopas att rationaliseringsfrågorna på grund av sin mångskiftande natur icke lämpligen kunna handläggas av en centralorganisation. Kooperativa förbundet föreslår, att statsmakterna vidtaga andra åtgärder, som äro ägnade att underlätta och påskynda rationaliseringsarbetet, speciellt inom hantverk och småindustri.

Statens hantverksinstitut finner att vad angår hantverkets rationaliseringsfrågor institutet i samarbete med Sveriges hantverks- och småindustriorga-

nisation lämpligen torde kunna fullgöra de arbetsuppgifter, som skulle ankomma på det i motionen föreslagna rationaliseringsorganet.

Sveriges hantverks- och småindustriorganisation avstyrker motionen och uttalar därvid bland annat, att den utomordentligt betydelsefulla frågan om rationalisering av de mindre företagen synes av statsmakterna böra främjas genom ökade anslag till organisationens informationstjänst och till statens hantverksinstitut.

Landsorganisationen i Sverige anser det ovisst, huruvida det kan vara lämpligt att omedelbart söka sammanfatta all rationaliseringsforskning i ett enda organ. Enligt landsorganisationen skulle man i stället kunna tänka sig att för varje större näringsgren inrättades ett fristående statligt eller halvstatligt rationaliseringsinstitut. Landsorganisationen anser den nuvarande ordningen långtifrån tillfredsställande och tillstyrker, att frågan om tillskapandet av offentliga eller halvoffentliga rationaliseringsorgan upptages till utredning.

Jordbrukstekniska föreningen finner, att, i den mån det nu brister i kontakten olika näringsgrupper eller industrieföretag emellan, detta synes kunna avhjälpas på ett smidigare och effektivare sätt än genom tillskapandet av en stor centralorganisation för rationalisering.

Statens sakrevision anför: »Motionärerna utgå ifrån, att samma förutsättningar, som föreligga för en standardisering i viss utsträckning av den industriella produktionen, även gälla för rationaliseringsarbetet i övrigt inom industriell drift samt allmän och enskild förvaltning. Enligt sakrevisionens mening är detta icke förhållandet. Standardiseringsarbetet inom näringslivet har främst avseende på sådana produkter, å vilka lämpligen kunna och böra tillämpas enhetliga normer i fråga om material, dimensioner och annat. Inom detta område förefinnas sålunda förutsättningar att på skilda produktionsplatser tillämpa allmänt fastställda bestämmelser för produktionen. Rationaliseringsarbetet i övrigt inom näringslivet syftar däremot i första hand till att i fråga om såväl standardiserad som annan produktion nedbringa varje särskilt företags framställningskostnader så, att detta blir konkurrenskraftigt gentemot andra företag på området. Detta rationaliseringsarbete avses sålunda icke skola resultera i allmänna överenskommelser och för flera företag gemensamma åtgärder utan går i stället ut på att organisera det egna företaget på det med hänsyn till i olika avseenden förefintliga lokala produktionsförutsättningar fördelaktigaste sättet. Detta arbete måste uppenbarligen i regel vara en uppgift för varje företags egen ledning och torde icke annat än möjligen i fråga om allmänna upplysningar beträffande rationaliseringar och dylikt kunna överflyttas på något för ändamålet inrättat allmänt rationaliseringsorgan. En annan sak är, att i det enskilda fallet en företagsledning behöver anlita särskild expertis för att inom sitt företag genomföra speciella rationaliseringsåtgärder. För sådant ändamål finnas emellertid redan på olika områden konsulterande specialister, som på anmodan företaga individuella rationaliseringsutredningar. Jämväl behovet av allmänna upplysningar i rationaliseringsfrågor torde vara väl tillgodosett.

Enligt sakrevisionens mening bör därför nu icke inrättas någon för allmänt och enskilt företagsliv gemensam rationaliseringsorganisation.»

Under åberopande av vad sålunda anförts avstyrker sakrevisionen det i motionen framställda utredningsyrkandet.

Riksräkenskapsverket avstyrker bifall samt erinrar om att i motionen frågor beröras, på vilka svensk industri och svensk ekonomisk företagsamhet sedan länge haft sin uppmärksamhet ävensom att den svenska industrien genom ständiga rationaliseringsåtgärder obestriddligen hittills hävdad sin ställning i den internationella konkurrensen. Riksräkenskapsverket kunde följaktligen icke finna, att staten för närvarande har anledning tillskapa något nytt allmänt organ, avsett att handlägga frågor rörande industriens interna organisationsproblem. Riksräkenskapsverket ville vidare erinra, att ett sådant organ som motionärerna föreslagit måste, om det genomföres, bli mycket omfattande. Skulle en sådan organisation bli till nytta, måste den nämligen underindelas i särskilda organ för olika grenar av företagslivet. Detta måste förutsätta en stor och dyrbar organisation.

Vattenfallsstyrelsen anför: »I vidsträckt bemärkelse torde rationaliseringen omfatta alla åtgärder för en förbättrad produktion och distribution. Dit torde sålunda utom de av motionären särskilt anförda frågorna en arbetsorganisation, kraft- och materialbesparing samt distribution och transporter få jämväl hänföras dels standardiseringen, dels stora områden av forsknings-, uppfinnare- och konstruktionsarbetet.

Om man begränsar sig till just de frågor, som motionärerna särskilt ansett förtjäna uppmärksamhet, så kan det konstateras, att vad dem angår rationaliseringen gjort mycket stora framsteg i vårt land under de senaste decennierna.

Man har icke endast inom industrien och inom de tekniska statsverken utan jämväl inom en mängd andra områden väl tillgodogjort sig de naturvetenskapliga och tekniska framsteg, på vilka rationaliseringsarbetet ytterst vilar. För att nämna några exempel från statsverken har under de båda senaste decennierna järnvägselektrifieringen genomförts, telefontekniken omgestaltats genom användning av långlinjekablar, automatväxlar, förstärkare och radioförbindelser och kraftförsörjningen utvecklats genom de högspända stamlinjenäten och vittgående vattenregleringar. Genom rationaliserande åtgärder har fördyringen av kraftverksanläggningarna i slutet av 1930-talet begränsats till 46 % utöver 1914 års kostnader, medan levnadskostnaderna ökats med 68 och timförtjänsterna (penninglönerna) för arbetare inom industri och hantverk m. m. med drygt 200 %.

Denna och annan rationalisering har skett på grund av vederbörande företags naturliga strävan att på billigaste sätt ordna sin produktion. Med den skärpta konkurrens, som kan väntas efter kriget, torde företagen, i den mån skolad arbetskraft blir disponibel, ägna ytterligare uppmärksamhet däråt.

Då standardiseringen organiserats i statlig regi, så beror det givetvis främst därpå, att denna del av rationaliseringen är i behov av den statliga auktoritet.

Den av motionärerna nämnda rationaliseringen bör i motsats till standardiseringen icke inriktas på ensidigt standardiserade konstruktioner eller ar-

bets- eller transportmetoder. Det måste tvärtom tagas hänsyn till de individuella förutsättningarna för varje särskilt företag med hänsyn till dess läge, produktionens storlek, redan förefintliga anläggningar, tillgången på kapital m. m.

På ett tekniskt problem finns det vidare ofta två eller flera lämpliga lösningar, och den tekniska utvecklingen befordras i hög grad genom konkurrensen dem emellan. Även om den färdiga produkten skall tillgodose vissa standardiserade fordringar, bör man lämna producenterna frihet att välja den väg, på vilken produkten i fråga åstadkommes på billigaste sätt.

När staten för sina egna verk tillsatt en särskild organisationsnämnd för att åstadkomma samverkan vid rationalisering inom dem, så motsvaras denna till en viss grad av förefintliga samarbetsorgan inom olika industrigrenar.

Det är enligt vattenfallsstyrelsens uppfattning lämpligast, att rationaliseringssträvandena få liksom hittills utvecklas fritt. Det är icke sannolikt, att ett statligt centralorgan kan i nämnvärd grad påskynda rationaliseringen, men det kan i vissa hänseenden åstadkomma en del icke önskvärda komplikationer.»

För egen del får *utskottet* anföra följande:

Utskottet

Till främjande av ett effektivare rationaliseringsarbete hava motionärerna ifrågasatt inrättande av ett för allmänt och enskilt företagsliv gemensamt rationaliseringsorgan, närmast efter mönster av Sveriges standardiseringskommission. Motionärerna synas emellertid härvid hava förbisett den grundläggande skillnad, som i förevarande hänseende förefinnes mellan rationalisering och standardisering. Standardiseringsarbetet kan ej erhålla önskad effekt, såvida det ej åstadkommits under samverkan mellan alla berörda parter, och kräver därför enligt sin natur en centraliserad handläggning. En allmän rationalisering, som omspannar praktiskt taget all ekonomisk verksamhet, förutsätter däremot, såsom i de avgivna yttrandena påpekats, en lösning med problem av så mångskiftande och vittomfattande natur, att arbetet icke lämpligen torde kunna centraliseras till ett enda organ.

Enär de faktorer, vartill hänsyn är att taga vid genomförandet av en rationalisering, äro så olikartade, innebär det ofta svårigheter att även inom en och samma bransch kunna verkställa jämförelser i fråga om rationaliseringsarbetet. Lösningen av frågan torde därför i framtiden liksom hittills främst böra sökas av de olika företagen själva. Härvid lärer konkurrensen dem emellan utgöra en betydande faktor att räkna med. Utskottet har icke förbisett betydelsen av att ett samarbete etableras i och för utbyte av erfarenheter rörande rationaliseringsarbetet. Ett sådant samarbete har verksamt främjats av det omfattande upplysningsarbete, som redan flera decennier bedrivits genom olika organ inom näringslivet och den allmänna förvaltningen. Jämväl i övrigt har, såsom utredningen i ärendet giver vid handen, rationaliseringsarbetet rönt oavlåtligt intresse såväl från det allmännas som från det enskilda näringslivets sida. Detta utesluter icke att rationaliserings-

frågan förtjänar fortsatt uppmärksamhet från statsmakternas sida, men utskottet kan av anförda skäl icke ansluta sig till motionärernas förslag att inrätta ett centralt rationaliseringsorgan.

Under återopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motion II: 344 icke måtte föranleda någon andra kammarens åtgärd.

Stockholm den 23 mars 1944.

På utskottets vägnar:

MARTIN LJUNGBERG.

Närvarande: herrar Ljungberg, Thapper, Hedqvist, Stjärne, Andersson i Gisselås, fruor Linderoth-Andersson, Svedberg, herrar Severin i Gävle, Hansson i Skediga och Nilsson i Varuträsk.
